TÜRKİYAT MECMUASI

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Türkiyat Mecmuası 30, 2 (2020): 441-454
DOI: 10.26650/iuturkiyat.710450

Araştırma Makalesi / *Research Article*

Araba Sevdası'nda Metinlerarası İlişkilerin İşlevi

Function of Intertextual Relations in Araba Sevdası

Hasan CUŞA[1]

ÖZ

Metinlerarasılık bir metnin başka metinlerle ilişkili olduğu ve bu ilişkilerin farklı yöntemlere bağlı olarak oluşturulduğu anlamına gelir. Psikanalist Julia Kristeva'nın Mihail Bahtin'in sözce kuramında yola çıkarak ortaya koyduğu metinlerarasılık kavramı hiçbir metnin sıfırdan yaratılmadığı, bir metnin kendisinden önce gelen metinlerden izler taşıdığı, her metnin farklı açılardan birbirini doğrudan ya da dolaylı olarak etkilediği ve bu nedenle saf bir metnin olmadığı görüşüne dayanır. Edebiyat teorisyenleri tarafından benimsenen bu görüş metinlerarası ilişkilerin kuramsal çerçevesini oluşturur. Bu çalışmada Recaizade Mahmut Ekrem'in Araba Sevdası adlı romanı metinlerarası ilişkiler bağlamında incelenecektir. Söz konusu romanda hangi tür yöntemlerin kullanıldığını tespit etmek ve bunların metinlerarası ilişkiler ışığında nasıl kurgulandığını ortaya koymak bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Araba Sevdası romanında metinlerarası ilişkilerin farklı açılardan yansıdığını söylemek mümkündür. Bu tür ilişkiler bir taraftan yazar ve yapıt isimlerinin anılmasıyla yapılan göndergelerle ortaya çıkarken, diğer taraftan da birkaç cümlenin olduğu gibi kopyalanmasıyla oluşturulan alıntılarla meydana gelir. Bununla birlikte Araba Sevdası metinlerarası ilişkiler bağlamında incelendiğinde pastiş yöntemiyle başka bir metnin dil ve üslup özelliklerinin taklit edildiği görülür.

Anahtar kelimeler: Recaizade Mahmut Ekrem, Araba Sevdası, Metinlerarasılık, Gönderge, Pastiş

ABSTRACT

Intertextuality means that a text is related to other texts and these relationships are created based on different methods. Psychoanalyst Julia Kristeva believes that no text is created from scratch and also a text carries traces from preceding texts, each text directly or indirectly affects each other from different perspectives, and therefore there is no pure text in her concept of intertextuality which she put forward and based on Mihail Bahtin's theory of speech. This view, adopted by literary theorists, forms the theoretical framework of intertextual relations. In this study, Araba sevdası, written by Recaizade Mahmut Ekrem, will be examined in terms of intertexual studies. The aims of this study is to put forward which techniques were used in this novel and how they were fictionalized in the perspective of intertextual relations. It is possible to say that intertextual relations have been shown in Araba Sevdası. These kinds of relationships emerge with references to the names of writers and works and are also expressed with quotations created by copying a few sentences exactly. Besides these references, when the novel is examined in the context of intertextual relations it is clear that the pastiche technique was used in order to copy some style of other works.

Keywords: Recaizade Mahmut Ekrem, Araba Sevdası, Intertextuality, Referent, Pastiches

[1]Sorumlu yazar/Corresponding author:
Hasan Cuşa (Dr. Öğr. Üyesi),
Munzur Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Tunceli, Türkiye
E-posta: hasencusa@gmail.com
ORCID: 0000-0002-1754-5205

Başvuru/Submitted: 28.03.2020
Revizyon Talebi/Revision Requested: 25.07.2020
Son Revizyon/Last Revision Received: 25.07.2020
Kabul/Accepted: 18.08.2020
Online Yayın/Published Online: 30.11.2020

Atıf/Citation: Cusa, Hasan. "Araba Sevdası'nda Metinlerarası İlişkilerin İşlevi." *Türkiyat Mecmuası-Journal of Turkology* 30, 2 (2020): 441-454. https://doi.org/10.26650/iuturkiyat.710450

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License

EXTENDED ABSTRACT

The concept of intertextuality, put forward by Julia Kristeva in the 1960s, means that a text is generally related to the texts written before it, and each text is in a kind of exchange with other texts in different contexts, and also there is no absolute unique text. The term is reproduced from Soviet theoretician Mihail Bahtin's theory of dialogism which is defined as the relationship of meaning that occurs during the conversation between two people. Bahtin who mentions the theory of dialogism in his work "Problems of Dostoevsky Poetics", states that the discourse in some texts are. double- voiced Hence, he claims that the texts are constructed based on the dialogical relations. Kristeva, inspired byBahtin's ideas, has developed his dialogical relations theory based on the principle that one discourse interacts with other discourses and asserts that one text relates to other texts from different angles. Thus, the dialogic relationship forms that emerge depending on the level of discourse leave their place to intertextual relations that are reduced to the text level.

Intertextual techniques play a crucial role in the process of fictionalizing and analyzing text. While these techniques allow the author to establish a connection between his own work and other works when constructing his work, they also explain how the reader relates the author with other texts through these methods. The author, who uses intertextual methods, either integrates the elements of different texts into her own text or adapts them in a different way by making some changes.

When Araba Sevdası is examined within the framework of the intertextuality theory, it is seen that Bihruz, a main character in the novel, is keen on reading novels and poets. When Bihruz realizes that there is a similarity between his life and the characters of the novels he read he tries to establish a relationship between his life and the lives of the novels' characters. He learns how the novel characters cope with their problems while he cannot handle those in his life. Hereby, he adopts this information which he learned from the books in order to solve his problems. His reading of different works and taking their heroes as examples shows that the intertextual relations are reflected in Araba Sevdası.

Intertextual relations that emerge as a result of the process of revealing the meaning pattern between the two texts from different angles in Araba Sevdası reflects the emotional and mental transformations of the Bihruz character. These relations also reveal the qualifications and expectations of the hero (Bihruz) of the novel. While the supplementary texts in the novel allow the main text to progress through different paths and the plot to be stratified, they reveal the intertextual relations network by articulating the text of the main text in loops. Intertextual relations network in the novel develops around the topics such as love and the pain of separation. Nevertheless intertextual networks allow the reader to associate with it and take the reader on an intertextual journey. In this journey, the ground has been prepared for the reader to relate to other texts depending on the main text.

The intertextual relations in Araba Sevdası provides information about the psychology

of the character, as well as strikingly reflects his tragicomic situations conspicuously. When Bihruz read different literary works, he adopted the behaviour of the characters in those works. Thence, he acts like how they react in similar situations, and thinks in the same way as they do. In the intertextual context, the discourses of the heroes and the words of famous thinkers in the text were directly transferred to the text, and attempts were made to support the views put forward in the novel. Supplementary texts in the novel with the reference method showed that the main text has a wide range of subtexts.

1. Giriş

1960'lı yıllarda Julia Kristeva tarafından ortaya atılan metinlerarasılık kavramı genel olarak bir metnin kendisinden önce kaleme alınan metinlerle ilişkili olduğu, her metnin diğer metinlerle farklı bağlamlar içinde bir tür alışveriş halinde olduğu ve bu nedenle mutlak anlamda biricik bir metnin olmadığı anlamına gelir. Bu kavram, Sovyet kuramcı Mihail Bahtin'in iki kişinin karşılıklı konuşması sırasında ortaya çıkan anlam ilişkisi olarak tanımladığı sözce kuramından türetilmiştir. *Dostoyevski Poetikasının Sorunları* adlı eserinde sözce kuramında bahseden Bahtin, bir takım metinlerde yer alan söylemlerin çift sesli olduğunu ve buradan hareketle de metinlerin diyalojik ilişkilere bağlı olarak kurgulandığını ileri sürer. Bahtin'in görüşlerinden etkilenen Kristeva, Sovyet kuramcının bir söylemin başka söylemlerle etkileşim halinde olduğu ilkesine dayanan diyalojik ilişkiler fikrini geliştir ve bir metnin öteki metinlerle farklı açılardan ilişki içinde olduğu savını öne sürer. Böylece söylem düzeyine bağlı olarak ortaya çıkan diyalojik ilişki biçimleri yerini metin düzeyine indirgenen metinlerarası ilişkilere bırakır.

Metinlerarası ilişkilerin ortaya çıkmasına olanak sağlayan birtakım yöntemler vardır. Bunlar alıntı, gizli alıntı, gönderge, parodi, pastiş, kolaj ve alaycı dönüştürümdür, fakat tüm bu yöntemlerin bilinmesi tek başına bir anlam ifade etmez. "Çünkü okunan/alımlanan bir metinle başka metin ya da metinler arasındaki ilişkiler ağını kurma işi, okurun birikimine, zihin gücüne, yeteneğine ve becerisine bağlıdır. Okur, daha önce yazılmış veya söylenmiş metinlerin izini yeni metinlerde sürmeye, kimi bağdaştırmalara gitmeye başladığında metinlerarasılık da başlar."[1] Dolayısıyla metinlerarası ilişkilerin açığa çıkarılması okurun aktif bir rol oynamasına ve söz konusu yöntemlerin etkin bir şekilde kullanılmasına bağlıdır.

Metinlerarası ilişkiler söz konusu olduğunda bir yazar kendisinden önceki bir yazardan esinlenir ve onun eserlerinden beslenir. "Bir edebiyat metni, kendinden önce yazılmış metinlerle kurduğu ilişkiler ağıyla varlık kazanır. Çünkü daha önce yazılmış metinler veya söylenmiş sözler, sonraki metinler veya sözler için sürekli model/örnek/kaynak metin durumundadır."[2] Bu açıdan bakıldığında Recaizade Mahmut Ekrem'in *Araba Sevdası* adlı romanı şiir ve roman gibi farklı edebi eserlerden beslenmiş olmakla birlikte sözlük, türkü ve mektup gibi farklı türlere ait söylemlerle zenginleştirilmiş bir eserdir. Bu çalışma metinlerasılık kuramını merkeze alarak bir taraftan inceleme nesnesi olan romanın metinlerarası ilişkiler bağlamında nasıl kurgulandığını, diğer taratan da bu ilişkilerin kurmaca içinde ne tür işlevlere sahip olduğunu göstermeyi amaçlamaktadır.

Araba Sevdası'nda Bihruz'un "Paul ve Virginie'yi okuyor, Greziella'nın, Manon Lescaut'nun, Kamelyalı Kadın'ın dünyasında yaşıyor"[3] olması söz konusu romanın metinlerarası ilişkilere bağlı olarak kurgulandığını gösterir. Bununla ilgili olarak Jale Parla *Araba Sevdası*'nın kendi

1 Cafer Gariper, "Sabahattin Ali'nin Kağnı Hikâyesiyle Nâzım Hikmet'in Kuvayı Milliye Destanında Kağnı Öğesi Etrafında Kimi Metinlerarasılıklar",*Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergis*i,14 (2015), 83.

2 Gariper, "Sabahattin Ali'nin Kağnı Hikâyesiyle Nâzım Hikmet'in Kuvayı Milliye Destanında Kağnı Öğesi Etrafında Kimi Metinlerarasılıklar", 82.

3 NurdanGürbilek, *Kör Ayna, Kayıp Şark* (İstanbul: Metis Yayınları, 2010), 72.

dönemine ait eserlere ve edebi geleneğin birer parçası olan diğer metinlere sürekli göndermeler yaptığını ve bu metinlerarası göndermelerden klasik Divan Edebiyatı, çağdaşı Tanzimat Edebiyatı ve Fransız romantiklerinin de paylarını aldığını ileri sürer.[4] Ahmet Hamdi Tanpınar ise Bihruz'un *Nuvel Eloiz, Manon Lescaut, Paul et Virginie, Ihlamurlar Altında* ve *Greziella* adlı eserleri okurların gözü önünde yarım yamalak bir biçimde okuduğunu ve onun doğru dürüst Türkçe bilmediğini göstermek amacıyla bu tür eserlerden söz edildiğini öne sürer.[5] Dolayısıyla *Araba Sevdası*'ında yer alan metinlerin alaycı bir işleve sahip olduğu ve buna bağlı olarak roman kahramanının metinlerarasılık bağlamında karikatürize edildiği söylenebilir.

2. Metinlerarasılık

Julia Kristeva'nın ortaya attığı "metinlerarası, kabaca iki ya da daha çok metin arasında bir alışveriş, bir tür konuşma ya da söyleşim biçimi olarak"[6] tanımlanır. 1960'lı yıllardan önce metinler genellikle tarihsel ve toplumsal açıdan ele alınmakla birlikte yazarın benimsediği ideolojik anlayışa, içinde bulunduğu psikolojik duruma göre değerlendirilirdi. Daha sonra farklı eserlerdeki söylemlerin iç içe geçtiğine, metinlerin üst üste gelerek harmanlandığına, bir metindeki anlamın büyük oranda kendisinden önce gelen metin parçalarının bir araya getirilmesine bağlı olarak üretildiğine dair anlayış ön plana çıktı. Metinlerarası ilişkilere yönelik analitik çözümlemelerin önem kazanmasıyla birlikte salt yazara ve onun ruhsal durumuna yönelik yapılan metin çözümlemeleri giderek azaldı. Bu gelişmelere paralel olarak yazar merkezli anlayış yerini metin merkezli bir anlayışa bıraktı. Bu doğrultuda metinlerarası ilişkilere bağlı olarak yapılan metin çözümlemeleri önem kazanmaya başladı. Tüm bunların sonucunda metin, farklı unsurların bir araya getirilmesiyle birlikte meydana gelen bir alıntılar mozaiği olarak kabul edildi. Son dönemlerde metinlerarası ilişkilerden yararlanan yazarlar farklı metinlerden birtakım kesitler alarak bunları değişik biçimlerde yeniden oluşturmaya çalıştılar. Metinlerarası ilişkilerden yola çıkarak eserini oluşturan yazarlar, daha önce okudukları metinlerde önemli gördükleri fikir kırıntılarını olduğu gibi kendi metinlerine aktarmazlar, onları birtakım işlemlerden geçirdikten sonra farklı bir anlam çerçevesinde yeniden kurgularlar. Bundan dolayı yeni eleştiri taraftarları metnin bir alıntılar toplamı olduğunu ileri sürerler.[7]

Bazı teorisyenler "ister yazarları farkında olsun isterse olmasın bütün metinlerin diğer metinlerin dokularıyla dokunduğuna inanırlar."[8] Bu açıdan bakıldığında hiçbir sanat eseri sıfırdan yaratılmaz, en yenilikçi edebiyat eserleri bile kendinden önce gelen sayısız metinlerin kalıntı ve artıklarından oluşur, sanat eserleri de dâhil olmak üzere bütün olgular diğer olgulardan örülür. Dolayısıyla hiçbir şey tam olarak yeni olmadığı gibi hiçbir şey başka bir şeyle de

4 JaleParla, *Babalar ve Oğullar: Tanzimat Romanının Epistemolojik Temelleri* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2010), 130.
5 Ahmet Hamdi Tanpınar, *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2009), 444.
6 Kubilay Aktulum, *Metinlerarası İlişkiler* (Ankara: Öteki Yayınevi, 2000), 17
7 Aktulum, *Metinlerarası İlişkiler,*18-19.
8 David Lodge, *Kurgu Sanatı*, çev. Aytaç Ören (Ankara: Hece Yayınları, 2013), 125-126.

aynı olamaz. Bir metnin yalnızca anlaşılabilir olması için bile pek çok şey hali hazırda var olmalıdır. Bunlardan biri, edebi eserden önce gelen edebi eserlerdir. Bu eserlerin birbirleriyle etkileşimi göz önünde bulundurulduğunda her edebiyat eserinin bilinçdışında bile olsa yüzünü diğer eserlere döndüğü görülür.[9] Bu yüzden her eser kendinden önceki eserlere bir cevap niteliği taşır.[10]

Bahtin ve Kristeva'nın ardından Barthes, Riffaterre ve Genette gibi teorisyenler de metinlerarasılık kuramına yönelik farklı görüşler ileri sürer. Kristeva'nın ortaya koyduğu metinlerarasılığı olduğu gibi benimseyen Barthes, her metnin kendi içinde metinlerarası olduğunu, kendisinden önce gelen metinlerden birtakım unsurlar taşıdığını, başka metinlerle kesiştiğini ve eski alıntılardan oluşmuş yeni bir metin örgüsü oluşturduğunu söyler. Kristeva'nın bir metnin başka metinlerle olan ilişkisinin açığa çıkarılması olarak tanımladığı metinlerarasılığı, Riffaterre metin ile okur arasındaki etkileşimin bir sonucu olarak görür. Ona göre bir metnin ondan önce ve sonra gelen metinlerle olan ilişkisini okur belirler ve bu tür ilişkilerin saptanmasında okurun önemli bir rol oynadığını düşünür. Çünkü okur, okuduğu metin ile anımsadığı metinler arasında zihinsel bir etkileşim kurar. Genette ise metinlerarasılıkla ilgili kapsamlı bir çözümleme modeli sunar. Riffaterre'in okura verdiği rolü ortadan kaldırarak iki eser arasındaki her türlü metinlerarası ilişkiyi metinsel-aşkınlık olarak tanımlar. Daha sonra bu kavramı sistemli bir biçimde ele alarak yapısalcı bir analiz yöntemi geliştirir.[11] Fransız kuramcı Palimpsestes adlı eserinde metinsel-aşkınlık olarak adlandırdığı metinlerarasılığı en basit anlamıyla bir metnin bir başka metin içindeki varlığı olarak açıklar.[12] Ona göre bir metnin edebi nitelik taşımasına olanak sağlayan metinsel-aşkınlık bir metnin açık ya da kapalı bir biçimde diğer metinlerle ilişki içine girmesi anlamına gelir.[13]

Sonuç olarak kaleme alınan her türlü edebi metnin DNA'sında başka metinlerin kültürel kodlarının bulunduğu ilkesine dayananan metinlerarasılık, yazarların bilerek ya da bilmeyerek birbirleriyle etkileşim halinde olduğunu gösterir. Metinlerarası ilişkiler, metinlerdeki etkileşimin hangi yöntemlere bağlı olarak yapıldığına, bu yöntemlerin ne tür amaçlar doğrultusunda kullanıldığına ve bunların nasıl işlevlere sahip olduğuna yönelik sorulara yanıt arar.

3. Metinlerarası Yöntemler

Metinlerarası yöntemler bir metnin kurgulanma sürecinde ve çözümleme aşamasında önemli bir rol oynar. Bu yöntemler yazarın yapıtını inşa ederken kendi eseriyle başka eserler arasında bağlantı kurmasına olanak sağladığı gibi okurun da söz konusu yöntemler aracılığıyla yazarın diğer metinlerle nasıl bir bağlantı kurduğunu açıklar. Metinlerarası yöntemlerden yararlanan

9 Eagleton Terry, *Edebiyat Kuramı*, çev. Tuncay Birkan (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1996), 18-195.
10 Kundera Milan, *Roman Sanatı*, çev. Aysel Bora (İstanbul: Can Yayınları, 2012), 31.
11 Aktulum, *MetinlerarasıİlişkiIer*, 55-83.
12 Gérard Genette*, Palimpsests: Literature in the Second Degree,* çev. Channa Newman, Claude Doubinsky (Lincoln: University of Nebraska Press,1997), 2.
13 Kubilay Aktulum, *Metinlerarasılık/Göstergelerarasılık* (Ankara: Kanguru Yayınları, 2011), 457.

yazar, metnini kurgularken farklı metinlere ait unsurları ya olduğu gibi kendi metnine eklemler ya da birtakım değişiklikler yaparak farklı bir biçimde yeniden yazar.

Metin yazarı kaleme almış olduğu eserle yeni bir şeyler ortaya koymuş olduğunu düşünse de kendisinden önce yazılmış eserlerden mutlak anlamda bağımsız ve özgün bir eser meydana getirmediğinin bilincindedir. Çünkü "[h]er yazınsal yapıt özgünlüğüne ya da yeniliğine karşın, var olan yapıtlar ağı içinde yerini alır ve onlarla, yani öteki metinlerle bir yansıma, uyum ve benzeşim ilişkisi içine girer."[14] Yazar eserini kaleme alırken farklı eserlerden okuduğu pasajları eserine aktarır. Aktif okuyucu, eline aldığı eseri okumaya başladığı zaman bu eserin daha önce yazılmış metinlerden damıtılmış bir metin olduğunu anlar.

Metinlerarasılık fikri ilk defa "modern metin anlayışlarına getirilen ayrık, kendi içine kapalı anlam kutuları oldukları yönündeki eleştirinin bir parçası olarak ortaya çık[tığı]"[15] zaman bir metnin başka metinlerle bir tür ilişki içinde olduğu fikri önem kazanır. Teorik anlamda ortaya atılan bu fikrin geçerliliğini ortaya koymak için birtakım yöntemlere ihtiyaç duyulur. Alıntı, gizli alıntı, gönderge, anıştırma, parodi, alaycı dönüştürüm, pastiş ve kolaj olarak adlandırılan bu yöntemler metinlerarası ilişkileri açığa çıkarmada önemli rol oynarlar. Söz konusu metinlerarası yöntemlerin farklı işlevleri vardır.

Bir metnin başka bir metindeki varlığına belirgin bir şekilde işaret eden alıntı, bir söylemin başka bir söylemde olduğu gibi tekrarlanması anlamına gelir. Metinlerarası ilişkilerde sıklıkla kullanılan alıntı, metin üzerinde ayraçlarla belirtilir ya da italik yazıyla gösterilir. Bilinçli bir anımsama şekli olan alıntının farklı işlevleri vardır. Örneğin yazar kendi görüşünü kanıtlamak amacıyla veya bir düşünceyi temellendirmek maksadıyla başka bir yazardan alıntı yapabilir. Bununla birlikte bir eserde bulunan roman karakterlerini alıntılar aracılığıyla kendi romanına dâhil ederek eserinin içeriğine derinlik katabilir.[16] Bunun dışında yazar, okuyucuyu alıntıladığı metne yönlendirerek onun aktif bir rol oynamasına imkân sağlayabilir.

Herhangi bir metinde bir alıntı söz konusu olduğunda alıntılanan kesitin hangi metinden ya da yazardan alındığı kesin bir biçimde belirtilirken alıntının tam tersi olan gizli alıntıda alıntılanan kısmın kimden ya da nereden alındığına dair bir bilgi verilmez.[17] Bu açıdan bakıldığında gizli alıntı, bir yazarın cümlelerini olduğu gibi kopyalamak, anlatım biçimlerini değişikliğe uğratmadan taklit etmek ve bir yapıtı her türlü yazımsal belirteçten arındırarak sözcüğü sözcüğüne yeniden yazmaktır. Bu yöntemde yazar eserinde alıntıladığı kesiti ayraçlara ve italik yazı stiline başvurmaksızın sanki kendi düşünceleri ve sözleri gibi kullanır ve böylelikle başkasının sözlerini kendine mal eder.[18] Yazarın başkasına ait fikir ve söylemlere atıf yapmadan bunların kendisine aitmiş izlenimi vermesi intihal olarak da kabul edilir.

14 Zeynel Kıran ve Ayşe Kıran, *Yazınsal Okuma Süreçleri: Dilbilim, Göstergebilim ve Yazınbilim Yöntemleriyle Çözümlemeler (*Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2000), 281.

15 Louise A. Hitchcock*, Kuramlar ve Kuramcılar*, çev. Seda Pekşen (İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.), 243.

16 Aktulum, *Metinlerarası İlişkiler*, 94-101.

17 DilekYalçın-Çelik, *Yeni Tarihselcilik Kuramı ve Türk Edebiyatında PostmodernTarih Romanları (*Ankara: Akçağ Yayınları, 2005), 49.

18 Aktulum, *Metinlerarası İlişkiler*, 103-104.

Metinlerarası yöntemlerden bir diğeri de hiçbir metinden alıntı yapmadan sadece bir eserin başlığını ya da yazarın ismini anmakla sınırlı olan göndergedir.[19] Göndergeler okuru ilgili metne yönlendirmeyi amaçlayarak metinlerarası ilişkileri açık bir biçimde dışa vurur.

Bir başka metinlerarası yöntem ise anıştırmadır. XVII. yüzyıla kadar bir söz oyunu olarak kabul edilen ve çoğu zaman gönderge ile karıştırılan anıştırmanın göndergeden farkı doğrudan değil dolaylı olarak özne ya da nesneyi çağrıştırmasıdır. Bu bir bakıma yazarın adını anmadan ve eserinden söz etmeden bir düşüncenin ona ait olduğunu anımsatan metinlerarası bir ilişki biçimidir. Anıştırmada söylenmesi gereken şey açık bir şekilde ifade edilmez, sadece telkin edilir. Bu açıdan bakıldığında anıştırma, alıntıda olduğu gibi daha önce söylenen bir söylemi açığa çıkartmaz, aksine söylenenlerin içinde söylenmemiş bir şey gizler. Bu nedenle anıştırma söylemi değil düşünceyi alıntılar[20] Donanımlı okur metinde sezdirilen bir düşünceyi fark ettiğinde bunun nereden alındığına dair zihninde metinlerarası bir yolculuğa çıkar.

Antik çağdan beri kullanılan ve metinlerarası ilişkilerin açığa çıkarılmasında önemli bir yöntem olan parodi; Aristoteles'in *Poetika*'sında destan, trajedi ve şiir türündeki ciddi metinlerin gülünç bir taklidi anlamına gelir. Parodi soylu olarak kabul edilen bir metni oyunsal bir işlevle alaya alarak bunu sıradan bir metne dönüştürmeyi amaç edinir.[21] Parodi yazarları bu amaca bağlı olarak her türlü anlam ve imgede, kutsal sayılan sözlerde kısacası her şeyde bedenin alt kısmı ile ilişki kurarak alay etmeye yönelik zayıf bir nokta keşfeder[22] Buradan hareketle de ciddi bir metnin içeriğini hedef alarak onu basit bir metne indirger.

Parodinin tam tersi olarak kullanılan ve metinlerarası yöntemlerden biri olan alaycı dönüştürüm, metnin içeriğini ve izleklerini değiştirmeden onu yeni bir biçimde yeniden yazmak olarak bilinir. Alaycı dönüştürüm, soylu ve ciddi bir tür olan destanı komik unsurlarla alaya alarak okuru eğlendirmeyi amaçlar.[23] Yazar, alaycı dönüştürüm ile özgün olan eserin "biçim ve figüratif özelliklerini, kurgu tekniklerini alaya almak ya da okuyucuyu eğlendirmek amacıyla deforme eder."[24] Model alınan eser dönüşüme uğratılırken söz konusu eserin içeriksel boyutu göz ardı edilir.

Parodi soylu bir metnin konusunu sıradan bir konuya dönüştürür, alaycı dönüştürüm ise bu metnin biçemini basit bir biçem haline getirir. Her iki yöntemde yazar bazen eğlendirmeyi bazen de eleştirmeyi amaçlar. Bir diğer metinlerarası yöntem olan pastiş ise alaycı dönüştürümde olduğu gibi bir metnin biçeminden yola çıkarak yazarın dil ve anlatım özelliklerini yani üslubunu taklit eder. Bu bakımdan bir yazar başka bir yazarın eserine yansıyan biçimsel özellikleri kendisine aitmiş gibi benimseyebilir ya da özgün metnin izleklerini kendi metnine uyarlayarak söz konusu metnin söylem tarzına uygun yeni bir metin yazabilir.[25]

19 Aktulum, *Metinlerarasılık/Göstergelerarasılık, 435.*
20 Aktulum, *Metinlerarası İlişkiler*, 109-114.
21 Aktulum, *Metinlerarasılık/Göstergelerarasılık, 479.*
22 Mihail Bahtin, *Dostoyevski Poetikasının Sorunları*, çev. Cem Soydemir (İstanbul: Metis Yayınları, 2004,107.
23 Aktulum, *Metinlerarası İlişkiler*, 126.
24 Hakan Sazyek, "Türk Romanında Postmodernist Yöntemler ve Yönelimler", *Hece Türk Romanı Özel Sayısı* 65/66/67 (2002), 502.
25 Aktulum, *Metinlerarası İlişkiler*, 133.

Metinlerarası ilişkilere olanak sağlayan ve bir metnin başka bir metinle ilişkisini belirleyen diğer yöntemler palampsest ve kolajdır. Palempsest, metinler arasında bir süreklilik ve bağ olduğu düşüncesinden hareket ederek bir metinde başka metinlerin izlerini arar ve böylelikle bir metnin altında yatan gizli metinleri açığa çıkarır. Kolaj ise makale, ilan, resmi belge, afiş, poster, prospektüs, broşür, şarkı, türkü, opera, atasözü gibi farklı unsurlara ait türlerin bir metin içinde kullanılmasıdır.[26] Diğer metinlerden alıntılanan bu unsurlar, içinde bulundukları anlam dünyasından uzaklaşarak tek başına sahip oldukları anlamla ön plana çıkar ve metnin içindeki diğer unsurlarla bağlantı kurarak yeni bir anlam oluşturur[27] Kısacası metinlerarası yöntemler metinlerin birbirleriyle etkileşim halinde olduğunu gösterir.

4. Araba Sevdası'nda Metinlerarası İlişkilerin İşlevi

Metinlerarası ilişkiler, Bihruz'un varoluşsal sürecini ontolojik açıdan tartışma konusuna dönüştürür. Bu konuyla ilgili olarak Jala Parla *Araba Sevdası*'nın hiçlik üzerine kurulduğunu ileri sürer. Ona göre "Recaizade Ekrem, romanını oluşturan izlekleri, kişileri, nesneleri, ilişkileri ve hatta üslubu durmaksızın hiçleyerek uyandırır: Araba Sevdası'nda arabalar yok olur, sevdalar yiter, sevgili kayıplara karışır, metinler buruşturulmuş kâğıtlar üzerinde boşluğa atılır."[28] Başka bir açıdan bakıldığında Bihruz okuduğu romanlardaki kahramanlar gibi olmaya çalıştıkça hiçliğin girdabına kapılır; ama yok olmaz. Başka bir deyişle diğer karakterler gibi davrandıkça kişilik özellikleri törpülenir, anlatı içinde silikleşerek unutulmaya yüz tutan bir tipe dönüşür. Okur, metinlerarası göndermelerle romanda sözü edilen kahramanların söylem ve eylemlerini Bihruz aracılığıyla anımsadıkça onun yaptığı ve söylediği şeyler önemini yitirir.

Fatih Altuğ *Araba Sevdası'na ve Bihruz'un Zihnine Sızan Fransız Edebiyatı* adlı çalışmasıyla Bihruz'un Fransız edebiyatıyla yakın bir ilişki içinde olduğuna dikkat çeker. Ona göre "Fransız edebiyatının metinleri, hem aşk davranışlarının modeli, hem şehvet uyandırıcı bir aracı, hem de yas eşlikçisi olarak bu romanda ve Bihruz'un öznelliğinde işlemektedir."[29] Bununla birlikte sözü edilen metinlerin farklı işlevlere bağlı olarak romana eklemlendiğini söylemek mümkündür. Özellikle Bihruz'un ötekileşme serüveninde yaşadığı travmatik durumunu, içinde bulunduğu romantik ve melankolik ruh halini, kimlik edinme sürecinde dumura uğrayan kişilik özelliğini ve kısır döngüye dönüşen hayal dünyasını yansıtması bakımından metinlerarası ilişkilerin kurmaca düzlemde önemli rol oynadığı görülür.

Araba Sevdası'nda Bihruz, roman ve şiir gibi edebi metinleri okuduğu sırada bu tür eserlerdeki olaylar ile başından geçen olaylar arasında benzerlik olduğunu fark eder. Bu açıdan kendi hayatı ile roman kahramanlarının hayatları arasında bir ilişki kurmaya çalışan

26 Aktulum, *Metinlerarası İlişkiler*, 216-224.

27 Gonca Gökalp-Alpaslan, *Metinlerarası İlişkiler ve Gılgamış Destanının Çağdaş Yorumları* (İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları, 2007), 19.

28 Jale Parla, *Babalar ve Oğullar: Tanzimat Romanının Epistemolojik Temelleri* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2010), 130.

29 Fatih Altuğ, "Araba Sevdası'na ve Bihruz'un Zihnine Sızan Fransız Edebiyatı", *Hece Türk Romanı Özel Sayısı*65/66/67 (2002), 904-905.

Bihruz, kitaplardan öğrendiği bilgilerden yola çıkarak karşılaştığı sorunlara çözüm bulmaya odaklanır. Bihruz'un farklı eserleri okuması ve bu eserlerdeki kahramanları örnek alması metinlerarası ilişkilerin romana yansıdığını gösterir. Nitekim romanın ilk bölümünde Bihruz, Çamlıca'yı arabasıyla dolaştığı sırada sarışın bir kadınla karşılaşır. İlk görüşte etkilendiği bu kadının ilgisini kendi üzerine çekmeye çalışır, fakat tüm çabalarına rağmen başarılı olamaz ve bu yüzden de öfkelenir. Okuduğu romanlarda kadınlara karşı kayıtsız davranmanın onlar üzerinde etkili olduğunu anımsayan Bihruz, Periveş'i tekrar gördüğünde bakışlarını ona değil başka bir tarafa yönelterek ilgisiz görünmeye çalışan bir imaj ortaya koymak ister, ama bunda da başarılı olamaz. Roman boyunca kendi benliğini inşa edemeyen Bihruz'un ötekileşme serüveni hüsranla sonuçlanır. *Araba Sevdası*'nda ben-öteki diyalektiği etrafında kurgulanan Bihruz karakteri metinlerarası ilişkiler aracılığıyla karikatürize edilir.

*Araba Sevdası'*nda metinlerarası ilişkileri belirleyen yöntemlerden olan alıntı ve göndergelerin sıklıkla kullanıldığını görmek mümkündür. Romanın ilk bölümünde Periveş Çamlıca'yı arabayla gezdikten sonra Çengi ile birlikte gölün kenarına doğru gider. Bihruz da hissettirmeden onların peşlerine takılır. Söz konusu kadınların kendi aralarındaki konuşmalarına kulak misafiri olan Bihruz, gönlünü kaptırdığı kadının uzaktan bakıldığında güneş gibi parladığını görünce kendi kendine konuşarak şöyle der: "Lamartin!. Ah Lamartin! Gelip de bu hali görmeliydin! Beş dakika içinde en parlaklarından beş yüz ver [mısra] yazmak için ne şairane bir tablo idi."[30] Burada Bihruz, romantik bir şair olarak bilinen Lamartine'in aşık olduğu kadının kendisine nasıl ilham perisi olduğunu hatırlatır. Aynı zamanda Fransız yazarın söz konusu kadınla geçirdiği güzel günlerden sonra *Graziella* adlı romanı kaleme aldığına dair göndermede bulunur. Metinlerarası ilişkiler ağı okurun hafızasını canlı tutmaya olanak sağladığı gibi Bihruz'un içinde bulunduğu melankolik durumu da çarpıcı bir biçimde yansıtır.

Bihruz'un sarışın kadına olan hayranlık duygusu artarak aşka dönüşür. Mösyö Piyer politikayla ilgili konularda konuştuğu zaman Bihruz, araya girerek ondan sadece aşktan söz etmesini ister. Bu durumdan pek hoşnut olmayan Mösyö Piyer öğrencisine hitaben şöyle der: "Sokrat ne diyor bilir misiniz? Diyor ki: 'Kadın her türlü fenalığın kaynağıdır.'Aristofan da: 'Dünyada kadınlar kadar idaresi zor yaratık yoktur. Ne deliler, ne de canavarlar onlar kadar sakınılmaya layık olamaz!'"[31] Sokrates ve Aristofanes'in kadınlara dair sözlerini alıntılayan Mösyö Piyer, Bihruz'u kapıldığı tutkudan arındırmak ister. *Araba Sevdası'*nda metinlerarası ilişkilerin katharsis işlevine bağlı olarak kullanıldığı söylenebilir. Çünkü Bihruz'u içinde düştüğü kara sevdadan kurtarmak isteyen Mösyo Piyer, aşık olan kişilerin nasıl gülünç ve acınası duruma düştüğünü anlatır. Bunun için de Alfons Karr'ın *Ihlamurlar Altında* adlı otobiyografik özelliğe sahip romandaki İstefan adlı kahramanın acı veren aşkından söz eder. Bununla birlikte Goethe'nin *Genç Werter'in Acıları* adlı eserindeki Werter ile Lotte'nin ıstıraplı aşkından bahseder. Söz konusu romanlarda kara sevdanın insanı mecnuna dönüştürdüğünü,

30 Ekrem, *Araba Sevdası*, 72.
31 Ekrem, *Araba Sevdası*, 91-92.

aşırı bir tutkuyla sevenlerin genellikle sevdiklerine kavuşmadıklarını, onlara kavuşsa bile teselli bulamadıklarını, bu nedenle hayal kırıklığına uğradıklarını ve sonunda da intihar ettiklerini anlatır.[32] Böylelikle aşkın göründüğü gibi masum bir şey olmadığını eserler aracılığıyla anlatmak isteyen Mösyö Piyer, Bihruz'u ve okuru metinlerarası bir yolculuğa sürükler.

Romanın ilerleyen bölümlerinde Bihruz, Mösyö Piyer ile birlikte okuduğu kitaplarda kendi hayatına dair izler bulduğunda duygusal bir kişiliğe bürünür. Söz gelimi Bernardin Saint Pierre'in kaleme aldığı *Paul et Virginie* adlı eserde geçen "iki saf kalbi birbirine bağlayan o masum aşk" Bihruz'u derinden etkiler. Alexandre Dumas Fils'in *Kamelyalı Kadın* adlı yapıtında Armand Duval ile Marguerite Gautier'in arasında geçen trajik aşk ile "bu aşktan doğan hissiyatın saflık, incelik ve nezihliği" Bihruz'un ruhuna dokunur.[33] Burada metinlerarası ilişkilerin romantik bir atmosfer oluşturması açısından önemli bir rol oynadığı görülür.

Kahramanı olduğu romanın içinde kendine özgü bir romanın ortaya çıkışının sinyallerini veren Bihruz, Periveş'le karşılaştıktan sonra başından geçen maceranın aşk romanlarına konu olacak kadar dikkate değer olduğunu düşünür. Bu düşüncesinden hareketle de yaşadıklarını bölümler halinde Mösyö Piyere'e anlatarak adı konulmamış aşk romanın taslağını zihninde kurgular:

> İhtişam denilen arabanın süsü olan, nazik bir eda ile saçları omuzlarına salınan sarı kızla ilk âşıkkâne bakış alışverişinden başlanarak bahçeye inişler, lâkın kenarında duruşlar, gülüşler, söylenişler, yer aynası şakası, pırlanta sohbeti, çiçek muhabbeti, gezinişler, yürüyüşler, randevu talebi, rakip belası, keder veren ayrılma, veda etmeden yola çıkma, engellerin istilası, vakitsiz takip, sonuçsuz arayış, çarpıntılar, hiddetler sırasıyla üçer beşer kelime ile söylendikçe Mösyö Piyer bu cümle ve kısımları kendine özgü belagat ve şenlikle genişletip süsleyerek tekrar edecek… Bihruz Bey de bunları dinledikçe bu güzel, bu şairane romanın kahramanı bizzat kendisi olduğunu düşünerek mutluluk ve iftiharla dolacaktı.[34]

Kara sevdanın kişiyi itibarsızlaştırdığını düşünen Mösyo Piyer, Bihruz'un aşk konusundaki tutumunu eleştirir. İlerleyen zamanlarda öğrencisinin içinde bulunduğu trajik durumu fark edince ona karşı haksızlık ettiğini düşünür. Kendisini affettirebilmek için Jean-Baptiste Louvet de Couvray'ın kaleme aldığı *Şövalye Foblas'ın Maceraları* adlı kitabı Bihruz'a hediye etmek ister. Bu kitap Foblas'ın aşk maceralarını ve cinsel deneyimlerini anlatan bir roman olması bakımından Bihruz'un dikkatini çeker. Anlatıcının da ifade etiği üzere "Profesör Piyer'in hediye ettiği resimli kitap Bihruz Bey'in pek kıymetlisi olduğundan parkta bulunmadığı zamanlar bunu okuyarak hayallerini aydınlatır."[35] Mösyö Piyer, daha sonra okuması için Bihruz'a Abbe Preveston'un *Manon Lescaut* adlı eserini takdim eder. Bu eser, Şövalye des Grieux ile Manon Lascaut arasında geçen şehvet verici duyguları ve trajedilerle dolu bir aşk hikâyesini anlatır.

32 Ekrem, *Araba Sevdası*, 93.
33 Ekrem, *Araba Sevdası*, 92.
34 Ekrem, *Araba Sevdası*, 93-94.
35 Ekrem, *Araba Sevdası*, 127.

Bu hikâyeden etkilenen Bihruz kendisini, kahramanı olduğu benzer bir hikâyede hayal eder. Gözlerini kapadığı an hayal dünyasında iki mezarın belirdiğini görür. Bunlardan biri ıssız çölde terk edilmiş bir şekilde duran Manon'a diğeri ise sevdiği kadına aittir. Metinlerarası ilişkiler işlevsel açıdan Bihruz'un hayal dünyasının okuduğu metinlerin kurmaca dünyasıyla sınırlı olduğuna işaret eder.

Bihruz, Periveş'e olan aşkını dile getirmek için mektup ve şiir gibi farklı edebi türlerden yararlanır. Aşk konusunda Mösyö Piyer'in kendisine yeterince yardımcı olmadığını düşünen Bihruz, kütüphanedeki kitaplar arasında sevda konulu iki cilt kitap seçer. "Bihruz Bey'in kütüphaneden aldığı iki ciltten birisi Jan jak Ruso'nun, aşk yazışmalarını içeren Meşhur Nuvel Eloiz'i diğeri ise Sökreter dez Aman namında ufak bir kitap[tır]"[36] Her iki kitabın ortak özelliği aşk mektuplarını içermesidir. Bihruz Periveş'e sitem dolu bir aşk mektubu yazmaya karar verir. Anlatıcının da ifade ettiği gibi "beyefendi ilk olarak Nuvel Eloiz'i açtı. Ötesinden berisinden okudu, anladı anlayamadı."[37] Bihruz, söz konusu kitapta yer alan birinci mektubun önemli gördüğü kısımlarını kendine göre düzenleyerek tercüme etmeye çalışır, fakat çeviri işlemini tam olarak yapamadığı için birkaç cümleyi alıntılamakla yetinir. Daha sonra bu cümleleri kendi zihninde tamamlayarak hislerine tercüman olduğunu düşündüğü bir aşk mektubu kaleme alır.

Bihruz'un söz konusu aşk mektubu ile Jean- Jacques Roussau'nın mektubu karşılaştırıldığı zaman metinlerarası ilişkilerin açığa çıkarılmasında önemli bir rol oynayan pastiş yönteminin metin içinde etkili bir biçimde kullanıldığını görmek mümkündür. Bihruz, *Nuvel Eloiz* adlı eserden esinlenerek yazdığı mektubu birkaç defa okuduğunda bunun sıradan ve samimiyetsiz bir mektup olduğunu anlar. Bunun üzerine Sökreter dez Aman'ı eline alarak okumaya başlar. Bu eserde hislerine tercüman olduğunu düşündüğü bir mektubu Thomas Xavier Bianci ile Alexander Handjeri'nin sözlükleriyle ve kendi kişisel çabalarıyla tercüme etmeye çalışır. Metinlerarası ilişkiler Bihruz'un kendine özgü bir üslubunun olmadığını göstermekle birlikte başka benliklere bağlı olarak varlık kazanmaya çalıştığını imler.

5. Sonuç

Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatının önemli isimlerinden biri olan Recaizade Mahmut Ekrem'in *Araba sevdası'*nda metinlerarası ilişkilerin önemli bir yer tuttuğu görülür. Ekrem'in söz konusu romanını inşa ederken farklı yazarlardan ve onların eserlerinden faydalandığını söylemek mümkündür. *Araba Sevdası*'nda iki metin arasındaki anlam örüntüsünün farklı açılardan açığa çıkarılmasının bir sonucu olarak ortaya çıkan metinlerarası ilişkiler, Bihruz karakterinin duygusal ve zihinsel açıdan yaşadığı dönüşümleri yansıtır. Metinlerarası ilişkiler aracılığıyla Bihruz'un roman boyunca başkalarının kimlikleriyle var olamaya çalışan komik bir kişilik örneği sergilediği görülür.

36 Ekrem, *Araba Sevdası*, 99.
37 Ekrem, *Araba Sevdası*, 99.

*Araba Sevdası'*nda yer alan yan metinler ana metnin farklı kanallardan ilerlemesine, olay örgüsünün katmanlaşmasına ve anlam tabakasının derinleşmesine olanak sağlayarak metinlerarası ilişkiler ağının oluşmasında önemli bir rol oynamıştır. Romandaki metinlerarası ilişkiler ağı daha çok aşk ve ayrılık acısı gibi konular etrafında gelişmiştir. Bihruz, romanda okuduğu eserler aracığıyla içinde bulunduğu dünyadan uzaklaşmakla kalmamış aynı zamanda metin halkalarıyla örülü renkli evrenin içinde kendi varlığını konumlandırmaya çalışmıştır.

Metinlerarası ilişkiler roman kahramanının psikolojisi hakkında bilgi vermekle birlikte onun içine düştüğü komik durumu da çarpıcı bir biçimde yansıtmıştır. Bihruz farklı edebi eserleri okurken bu eserlerdeki karakterlerin davranışlarını benimsemiş, onlar gibi düşünüp birtakım eylemlerde bulunmuştur. Metinlerarası ilişkiler bağlamında alıntılarla metinde geçen kahramanların söylemleri ile ünlü düşünürlerin sözleri doğrudan metne aktarılarak romanda ileri sürülen görüşler desteklenmeye çalışılmıştır. Gönderge yöntemiyle romanda yer alan yan metinler, ana metnin geniş bir metin yelpazesine sahip olduğunu göstermiştir. Pastiş yöntemiyle romanın üslubuna farklı bir soluk kazandırılmıştır. *Araba Sevdası'*nda farklı metinlerin bulunması çağrışımlara imkân sağlayarak okuyucuyu metinlerarası bir yolculuğa çıkarmış, bu yolculukta okurun ana metne bağlı olarak diğer metinlerle ilişki kurmasına zemin hazırlamıştır. Sonuç olarak *Araba Sevdası*'nda metinlerarası ilişkilerin, farklı işlevler doğrultusunda Bihruz karakterinin içini oymaya yönelik bir anlatı stratejisine dönüştüğü söylenebilir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.
Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.
Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.
Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.
Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar/References

Aktulum, Kubilay. *Metinlerarası İlişkiler*. Ankara: Öteki Yayınevi, 2000.

Aktulum, Kubilay. *Metinlerarasılık/Göstergelerarasılık*. Ankara: Kanguru Yayınları, 2011.

Altuğ, Fatih. "Araba Sevdası'na ve Bihruz'un Zihnine Sızan Fransız Edebiyatı", Hece Türk Romanı Özel Sayısı65/66/67 (2002): 904-905.

Bahtin, Mihail. *Dostoyevski Poetikasının Sorunları*. Çeviren Cem Soydemir. İstanbul: Metis Yayınları, 2004.

Eagleton, Terry. *Edebiyat Kuramı*. Çeviren Tuncay Birkan. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1996.

Ekrem, Recaizade Mahmut. *Araba Sevdası*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2017.

Gariper, Cafer. "Sabahattin Ali'nin Kağnı Hikâyesiyle Nâzım Hikmet'in Kuvayı Milliye Destanında Kağnı Öğesi Etrafında Kimi Metinlerarasılıklar", *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi,* 14 (2015): 81-90.

Genette, Gérard. *Palimpsests: Literature in the Second Degree*. Çeviren Channa Newman, ClaudeDoubinsky. Lincoln: University of Nebraska Press, 1997.

Gökalp-Alpaslan, Gonca. *Metinlerarası İlişkiler ve Gılgamış Destanının Çağdaş Yorumları*. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları, 2007.

Gürbilek, Nurdan. *Kör Ayna, Kayıp Şark*. İstanbul: Metis Yayınları, 2010.

Hitchcock, Louise A. *Kuramlar ve Kuramcılar.* Çeviren Seda Pekşen İstanbul: İletişimYayınları, 2013.

Kıran, Zeynel ve Ayşe Kıran.*Yazınsal Okuma Süreçleri: Dilbilim, Göstergebilim ve Yazınbilim Yöntemleriyle Çözümlemeler.* Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2000.

Kundera, Milan. *Roman Sanatı*. Çeviren Aysel Bora. İstanbul: Can Yayınları, 2012.

Lodge, David. *Kurgu Sanatı*. Çeviren Aytaç Ören. Ankara: Hece Yayınları, 2013.

Moran, Berna. *Türk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış I.* İstanbul: İletişim Yayınları, 2011.

Parla, Jale. *Babalar ve Oğullar: Tanzimat Romanının Epistemolojik Temelleri*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2010.

Sazyek, Hakan. "Türk Romanında Postmodernist Yöntemler ve Yönelimler", *Hece Türk Romanı Özel Sayısı*65/66/67 (2002): 493- 509.

Tanpınar, Ahmet Hamdi. *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2009.

Yalçın-Çelik, Dilek. *YeniTarihselcilik Kuramı ve Türk Edebiyatında Postmodern Tarih Romanları.* Ankara: Akçağ Yayınları, 2005.